

Jean-Léon Gérôme: *Phryne devant l'Aéropage*
(*Phrüné hetéra az Areioszpagosz előtt*), 1861

Dunajcsik Mátyás

Egy „érzelmes” „új regény”

– gondolatok az Alain Robbe-Grillet *Érzelmes regény*
című művének fordításához –

„Két alapvető képesség teszi lehetővé az ember számára, hogy létezését beteljesítse: a vágy és a képzelet. Bárki, aki kétségbe vonja ezt az igazságot, örökké urakat fog keresni, akiknek a szolgájává teheti magát: legyen ez bár Isten vagy a társadalom, a vallás vagy az erkölcs.”

D.A.F. de Sade

Első gondolatra talán meglepő lehet a XX. század egyik legnagyobb port kavart modern irodalmi kezdeményezése – a francia „új regény” – és a XVIII. századi libertinus regény találkozása Alain Robbe-Grillet kései életművének boncasztalán. Ha azon-

ban közelebbről megnézzük a két, egymástól időben oly távol álló műfajt – az egyik már *túl* szeretne lenni, a másik még *innen* van a klasszikus, „balzaci” regényforma fénykorán –, stílári és szerkezeti sajátosságait tekintve valójában több közös pontra bukkanunk, mint különbségre.

Az „új regény” elveti a klasszikus lélektani regény meddőnek ítélt pszichologizmusát; a libertinus regénynek még vállrándítása sincs a lélektanra, szereplői többnyire megszállott baszó- és filozofáló-automaták, s ha időnként mégis megtudunk egyet-mást a hősök lelkéről, az is csak azért van, hogy annál pikánsabb legyen mindaz, ami a testükkel történik. Az „új regény” igyekszik búcsút mondani a cselekményesség felszínes szórakozásának; a libertinus regényben a történet legfeljebb csak ürügyként szolgálhat a szereplők egyre botrányosabb szexuális vesszőfutásaihoz. Az „új regény” az ember helyett a tárgyak világát teszi meg főhősének, a belső lélekrajz helyett a külső környezet geometrikus leírásával van elfoglalva; a libertinus regény magát az embert is tárgyként kezeli, mely csupán alkatrésze a rokokó részletességgel kidolgozott orgiák mechanikus szertartásrendjének. Az „új regény” kedves poétikai eljárása a repetitív struktúrák, zenei variációk alkalmazása a hagyományos regénydramaturgiai módzerekkel szemben; a libertinus regények szakadatlan kúrásainak önismétlő, monoton banalitása szinte már közmondásos. Az „új regény” egész műfaja és mozgalmá elválaszthatatlan a hatvanas évek lázadó ideológiai fordulatától, mely nagyjából egyszerre hirdette meg a strukturalizmust az elméletben, és a szexuális felszabadítást a gyakorlatban (és, nota bene: mindkét szempontból a zászlajára tűzte Sade márki írásait); a libertinus regény, monomániásan ismételtetett blaszfémiáival, meggyőződéses materializmusával, minden erkölcsi törvényt frontálisan letámadó dühével elképzelhetetlen volna az 1789-es, nagy francia forradalmat is előkészítő filozófiai áramlatok gondolati háttere nélkül.

Hogy Robbe-Grillet utolsó regénye milyen mélyen kapcsolódik a hatvanas években indult kultúrkritikai áramlatokhoz, az leginkább a kötet címválasztásáról olvasható le. Az eredeti cím – *Un roman sentimental* – a magyar változatnál jóval egyértelműbben mutat rá arra műfajra, melynek Robbe-Grillet regénye görbe tükröt kíván mutatni: történetesen a (modern lányregényekben máig élő és viruló) szentimentalizmus érzelmes-érzelgős, minden testiségtől szemérmesen eltávolított szerelmesregényeire, melyek a XVIII. században épp olyan éteri, testetlen *pendant*-ját képezték a libertinus regények nagyon is testies, perverziókban tobzódó világának, mint ahogyan néhány évszázaddal korábban, a transzcendentalizmusig átszellemitett trubadúrlíra járt kéz a kézben, sokszor ugyanazon szerző életművén belül, a vaskos, obszcenitásokkal sűrűn fűszerezett gúnydalokkal, melyeket a magyar közönség az *Udvariatlan szerelem* (Prae.hu, 2006) című antológiából ismerhetett meg nemrég. Robbe-Grillet azzal, hogy az egyik műfajt a másik nevével illeti, voltaképpen nem tesz mást, mint rámutat a két világ szétválasztásának tarthatatlanságára, arra az etimológiai alapigazságra, miszerint *érzelem* (sentiment) és *érzékiség* (sensualité) egy

tőről fakadnak. A regény hősei ezt a tételt a paródiáig menően igazolják, mikor egy-egy kiadós baszás, véresre korbácsolt fenék vagy összeszurkált kebel kapcsán éppen úgy hatódnak meg, mint az ifjú Werther, ha kedvese kezében meglát egy nyiladozó rózsabimbót. Jól példázza ezt a regény főhőse, Gigi anyjának beavatási története is, ahol az ifjú férj a *Pillangókisasszony* operai előadása közben intim masszázssal teszi teljessé hitvese zenei élményét:

„Több mint egy órán keresztül simogattam így, két kézzel a végbélrózsáját és a csiklóját, bőven használva a kezem ügyében tartott izgató hatású vazelinből. Elöl annyira nedves volt, hogy az illatos nyálka megült az ujjaimon. Időnként pedig a fenékét is megmozgatta, felém pucsitva, hogy a hátsó felén is minél jobban magába fogadhasson, ahol a mutató- és középső ujjam szép lassan behatolt a szűk folyosóba, s úgy tűnt, az itt alkalmazott belső masszázs sem volt ellenére. A függöny lehulltával megkérdeztem, hogy indiszkrét viselkedésem nem zavarta-e túlságosan a zenemű élvezetében. Nagy komolyan fejtette ki, hogy egyáltalán nem, sőt ellenkezőleg, mindez tökéletesen illett Puccini érzelmességéhez (*au sentimentalisme de Puccini*). Tisztelettel megfogta a bal kezemet, ami még egészen nedves volt tőle, s futólag megszagolta, mielőtt az orrom alá emelte volna. »Vagy Ön nem így találja?« kérdezte a lehető legártatlanabb arccal” (87. bekezdés, beszúrás tőlem).

A könyv kultúrkritikája persze nem áll meg érzelem és érzékiség szétválaszthatóságának tagadásánál, vagy a különböző egyházellenes fricskák halmozásánál; a leánykereskedelem abszurditásig kidolgozott jogi és gazdasági intézményrendszerének leírásakor például egészen swifti magasságokba emelkedik a szerző, s csak az olvasó ezirányú tájékozottságától függ, mennyire (nem) találja a valóságtól elrugaskodottnak Robbe-Grillet szatírját; nem beszélve a kötet csúcstelentének groteszk, leverkühni gesztusáról, ahol a válogatott kínzásokkal, egy alig serdülő kislány rituális feláldozásával, és a legkülönbözőbb szexuális praktikákkal emlékeztetéssel tett ünnepi vacsorát a résztvevők nem mással, mint az *Örömmóda* közös éneklésével koronázzák meg, melynek hangjai hamar belevesznek a születésnap tortában fetrengő rab-szolga-lánykák hisztérikus nevetésébe.

Az *Érzelmes regény* ezen egyetemes kultúrkritikai vetülete mellett azonban nem szabad megfeledkeznünk a mű mélyen személyes jellegéről. Robbe-Grillet saját bevallása szerint nagyjából tizenkét éves kora óta, párhuzamosan szépírói gyakorlatával, rendszeresen és részletesen írásba foglalta saját szexuális fantáziáit, utolsó műve pedig nem más, mint ezeknek a fantáziáknak nagy műgonddal regénnyé átdolgozott változata. Hogy mennyire egyetlen ember nagyon is specifikus fantáziáiról van szó, az rögtön látható abból, hogy a regény hősei, minden gátlátalanságuk ellenére, egyáltalán nem járják be a szexuális gyakorlatok olyan univerzálisan széles skáláját, mint mondjuk Sade márki hősei a *Szodoma százhusz napja* című opus magnumban: hogy csak a legfontosabbakat említsük, Robbe-Grillet világából (dacára a lányokon rendszeresen végzett szodómiának), telje-

sen hiányzik a férfiak közötti homoszexualitás éppúgy, mint a geronto- és nekrofilia, vagy a különböző szkatologikus játékok, nőalakjai pedig egytől egyig tizennyolc év alatti kislányok.

Ahogy az itt közölt szövegrészlet utolsó, programadó bekezdésében (237) olvashatjuk az egyik kiskorú szereplő tolmácsolásában, a „normális” világ tabui között előkelő helyen szerepel az, ha valaki „részletesen megírja a libidóját”, s Robbe-Grillet valójában nem tesz mást ezzel a regénnyel – és annak közreadásával –, mint hogy ezt a tabut igyekszik radikálisan megtörni. Hangsúlyozottan *írásról*, fantáziáról van itt szó (erre utal a címbe foglalt „regény” megnevezés is), nem pedig megvalósításról, s ez a különbségtétel már a műfaj legnagyobbja, Sade márki számára is alapvető fontosságú volt. 1781-ben a következőket írta feleségének: „Igen, bevallom, libertinus vagyok: mindent elgondoltam, ami ebben a műfajban elgondolható, de egészen biztosan nem tettem meg mindent, amit elgondoltam, és nem is fogom soha megtenni. Libertinus vagyok, de nem vagyok se »bűnöző«, se »gyilkos«.”

Amíg azonban az isteni márki – hűen követve korának irodalmi konvencióit – erotikus meséit mindig úgy tálalta, mint „igaz történetek” történési hűséggel előadott elbeszéléseit, addig Robbe-Grillet regényének enigmatikus indításával és az indításhoz kulcsként szolgáló utolsó, számozatlan mondattal egyértelművé teszi az olvasó számára, hogy amit a kezében tart, nem tényfeltáró riport, nem is ajánlat egy a szerző által ideálisnak gondolt társadalmi és szexuális berendezkedésre, nem erkölcsnemesítő olvasmány vagy izgalmas erotikus kalandregény, hanem egy személyes, aprólékosan kidolgozott vízió – alkalmasint a túlvilágról.

Az *Érzelmes regény* idősemleges, előkelő, főként empire bútorokkal berendezett miliói könnyen felidézhetik bennünk egy másik francia szerző, Jean-Paul Sartre túlvilági víziója, a *Zárt tárgyalás* (*Huis clos*) második császárság korabeli szalonját, azzal a fontos különbséggel, hogy itt azok „a hegyes karók, a tüzes rostélyok, a forró üstök”, melyeket Garcin hiányol a darab első jelenetében, nagyon is szerves részét képezik a berendezésnek. Robbe-Grillet túlvilágában azonban már semmi sem marad az élők világának moralitásából, mely az egyetlen – ám annál hatékonyabb – kínzóeszköz volt a *Zárt tárgyalás* szereplőinek kezében egymás ellen. „Másfajta illendőségről és másfajta valóságáról” van itt szó, ahogy a regény fülszövegében írja a szerző, felidézve a francia klasszicista színház két kulcsfogalmát, a *bienséance* és a *vraisemblance* normatív elvárásait – s hogy ez a különös vízió a Poklot, vagy esetleg a Paradicsom felhőkbe vesző világot írja-e le, azt az olvasónak magának kell eldöntenie, ízlése és belátása szerint.

Az mindenesetre bizonyos, hogy maga a szerző nem várt túl sokáig, hogy túlvilági víziójának helytálló voltáról a saját szemével is meggyőződjön: hiszen az *Érzelmes regény* megjelenése után alig négy hónappal, 2008 februárjában maga is távozott az élők sorából, ki tudja, milyen felhők, és milyen angyalok közé.

Lewis Carroll (Charles Dodgson): Alice, dressed up as a beggar-maid (Alice kolduló kislánynak öltözve), 1858

Alain Robbe-Grillet

Érzelmes regény

(részlet)

„Az itt következő elbeszélés afféle felnőtteknek szóló tündérmese, s mint ilyen, helyenként véthet a valóság törvénye ellen.

Ugyanakkor a lehető legnagyobb precizitás igényével íródott, mely vészesen hasonlíthat a legkültektintőbb realizmushoz, ezáltal az illendőség törvénye ellen véve.

Szándékosan valami másról van itt szó. Másfajta illendőségről és másfajta valóságáról...

Dacára a meztelen kamasztestek finom szereplőinek, a felnőtteknek szóló tündérmeséknek nincs helye a Pöttyös könyvek között.”

(A. R.-G. fülszövege a könyvhöz)

229. Ami a három legfiatalabb kislányt illeti, akik hét, nyolc és kilenc évesek, Crevette, Nuisette és Lorette remekül szórakoztak a szolgálat alatt. Amikor visszavezetik őket a hálótermükbe, a J1-be, elbűvölten tárgyalják meg az élményeiket. Megengedték nekik, hogy mindegyik likórt megkóstolják, amit térden állva kellett felszolgálniuk. Szép szál urakat szophattak le és illatos hölgyeket nyalhattak ki a vacsora alatt. Végigsimogatták, végigcsókolták és végignyalták őket. Izgató krémekkel kengették gyermeki testnyílásaikat, mielőtt gyöngéden izgatni keztek volna őket. Megcsodálhattak egy fáklyaként lángoló kamaszlányt. Spermát és vért is láttak folyni, és könnyeket is, melyeket a megkínzott kollégistalányok ejtettek. Az este vége felé lemehettek a pincébe, hogy meglessék egy tizenhárom éves rabszolgalány kínhalálát (akit a szülei adtak el), aki le merészelt részegedni. Miután az urak a legkülönbözőbb módokon erőszakot tettek rajta, végül felnégyelték egy különleges gépezet segítségével, miközben tüket szurkáltak keresztül az egész testén, melynek tagjait lassanként szétszakította a szerkezet. Végül teljesen leszakították az egyik combját, és hagyták, hogy így, a saját vérében tocsogva haljon meg, teljesen magatehetetlenül. Igen, mindez valóban csodálatos volt.

230. Nem lévén álmosak, addig-addig halogatják a lefekvést, míg észre nem veszik, hogy a hálótermük ajtaja nincsen kulcsra zárva. Miután alaposan megvitatták a dolgot, arra jutnak, hogy ebben a házban, ahol minden olyan pontosan szabályozva van, a hiba legkisebb lehetősége nélkül, ez bizonyára nem jelenthet mást, mint hogy ma éjjel szabadon járhatnak-kelhetnek az épületben. Minden teljesen kihaltnak tűnik. Végül fölmennek egy kőlépcsőn az egyik toronyba, egészen padlásig. Itt kevés esély van arra, hogy bármilyen felnőtt rájuk találjon, hiszen a tető

többnyire kevesebb, mint egy méterrel magasodik a padló fölé. Aprócska termetük ellenére maguk a kislányok is csak négykézláb tudnak közlekedni benne. A hely, ahol vannak, nem több egyszerű lomtárnál, halomba rakott, érdektelen, régi könyvekkel és közepes minőségű szőnyegekkel, melyek néhol egészen kikoptak már, és helyenként fel is feslettek. Az építők nem gondoskodtak semmilyen éjszakai világításról. Egy apró tetőablakon keresztül, ami lehetővé teszi a munkások számára, hogy elérjék a bádogtető bizonyos részeit, halványan bekandikál a növekvő hold, melynek homályos, kékes színű fénye éppen annyira elég, hogy egy könyvet egy szőnyegtől meg lehessen különböztetni. A három kisgyermek úgy dönt, mostantól ez lesz az olvasószobájuk, mivel a bádog alatt összegyűlt nyári hőség úgysem tesz lehetővé semmilyen más, fizikai tevékenységet. Azonban szerencsére mind meztelenek. Miután leterítettek néhány szőnyegdarabot a rosszul gyalult padlólecekre, hanyatt fekszenek. Lorette kijelenti, hogy ő fogja tartani az első felolvasást. Annyira sötét van, hogy lehetetlenség megmondani, tart-e a kezében könyvet egyáltalán. Mindenesetre kitalál egy történetet, amit hallgatva állva is el lehetne aludni, de ez cseppet sem okoz gondot, hiszen a hallgatósága már leheveredett.

231. Az Új-Skóciai vagy Újfundlandi halászok hálóiba gyakran picinyke lányok is akadnak. E különös lények alig nagyobbak egy hét-nyolc éves embergyerekénél, ám csakis a sós vízben képesek túlélni, ahol úgy úsznak és fickándoznak, akár a halak, mégsem sorolhatók közéjük: pikkelytelen kis testükben meleg, sőt, a miénknél kissé melegebb vér csörgedezik, dacára a fagyos tengereknek, ahol általában tenyésznek. Ha kifogják őket, mivel a folyékony elemben oly mozgékony lábaikat képtelenek járásra használni, tehetetlenül vergődnek csak a hajók fedélzetén, a hátukon, a sarkvidéki nyár metsző fényében; csinos, fehér és rózsaszín kis formáik reménytelenül reszketnek a nevető tengerészek lábai előtt, miközben olyan hosszú, panaszos hangokat hallatnak, ami a mi sírásunkhoz hasonlít leginkább. Hogy egész a kikötésig megőrizték frissességüket, rögtön a nagy, fedélzeti tartályokba kell dobni őket a tenger többi gyümölcseivel együtt, melyeket élve ajánlatos átadni az ügyfeleknek.

232. Néhány zoológus tanulmányozta a viselkedésüket. Vidám kis rajokban élnek, és kis halakkal táplálkoznak, melyeket a víz alatt meglepő ügyességgel kapnak el pusztá kézzel. Semmilyen nyelvet nem beszélnek, egymás között pedig valami nagyon dallamos és elbűvölő, de megfejthetetlen énekfélével kommunikálnak. A tudósok végül arra a következtetésre jutottak, hogy egy kisméretű hableány-fajról lehet szó, jóllehet a négy végtag jelenléte élesen megkülönbözteti őket a dán variánstól, ami jóval elterjedtebb nálunk. Soha nem válnak felnőtté, a szaporodásukat pedig sokáig sűrű homály fedte. A legnépszerűbb elmélet szerint valamiféle szűznemzéssel oldhatják meg a reprodukciót, a halakéhoz hasonló tojásokkal, melyeket azonban nem termékenyítenek meg, hiszen semmiféle párzást vagy ahhoz